

Душко Живановић, ДУБРОВАЧКЕ КУЋЕ И ПОЛАЧЕ,
Београд - САНУ 2000, посебна издања књ. DCXLVI,
Одељење историјских наука књ. 24, стр. 287.

Обим и сложеност градива усмерили су писца на следећи ред излагања.

Уводни текст почиње од првих градских кућа, затим је реч о главним чиниоцима у развоју архитектуре, уређењу градског простора, животу у граду, начину грађења и архитектонским стилевима. Наредно поглавље посвећено је зградама за становање, такозваним малим градским кућама. Под тим се називом подразумевају основне стамбене зграде, које могу бити и већих размера ако су намењене становању двеју или више породица. У тексту се говори о битним одредницама архитектуре. То су спољни изглед, распоред простора, унутрашње уређење, и грађевински елементи. Ради потпуније представе о природи стамбених зграда део текста је посвећен власницима и корисницима кућа. На текст се настављају примери малих градских кућа.

Репрезентативне зграде су тема наредног поглавља. Палате (или полаче, како их Дубровчани називају) представљају се укупним погледом на стварање услова за настајање репрезентативне архитектуре, описима грађевина и њиховог окружења. Посебан део текста је посвећен познатим дубровачким палатама, као што су Кнежев двор, Дивона, зграда Великог вијећа, палате угледних великаша. За примере палата представљено је тридесет седам грађевина, које су, као и мале зграде, де-

таљно описане, од историје настанка до познатих облика. Истрајан у намери да сазна и саопшти на који начин се стварају крупније грађевине у граду аутор преко писаних извора представља текућа збивања у околностима у којима се гради. То слику грађења чини уверљивом и живописном.

Дубровачки летњиковци су трећа велика целина о којој се говори у Живановићевој књизи. Летњиковци су представљени у широком оквиру, који омогућује да се сагледа њихова историја, основи и време њихове појаве и њихово значење у животу града, затим архитектура, од замисли простора до облика и украса. Уз зграде летњиковаца представљају се и њихова окружења. Као у претходним поглављима наведени су примери летњиковаца. Укупно је посебно обрађено четрдесет пет летњиковаца.

Градиво књиге Душка Живановића чине текст и цртежи. И текст и цртежи урађени су на изузетан начин. Текстуална обрада споменика заснована је на добром познавању грађевина и одговарајућих писаних извора и стручних написа. Цртежи на сажет, поуздан и читак начин приказују сваку грађевину по функцији, простору, структури и украсу. У правилном ритму, по мерама и начину цртања на једнаким листовима, сложено је све што представља грађевину. Нарочито су уочљиви дета-

љи украса. Њима је у архитектури града и припадало важно место. Међутим, у Живановићевим цртежима није изоставено ништа од нога што представља грађевину: замисао простора и структуре, основе и пресеци, уз обележене размере, отвори, ограде и друге појединости. И једно и друго, текст и цртеж, дело су искусног истраживача, грађено на најбољим искуствима струке. Обим градива говори да је у остварење књиге уграђен цео радни век стручно образоване и обавештене личности. Књига "Дубровачке куће и полаче" постаје, својом појавом, неизоставан приручник за познавање не само дубровачке архитектуре већ и историје Републике. Јединствена је као појава у стручној литератури. Слика архитектуре градске целине у трајању од неколико векова одиста је изузетна, па се сме рећи да дело о коме је реч може да послужи као најшири истраживачки узор и модел.

Хронолошки оквир књиге почиње делима о којима постоје довољна сазнања. Завршава се падом Републике. Неколико векова грађења у Дубровнику и уметничке обраде грађевина пружило је аутору могућност да представи стварну слику дубровачке архитектуре. Нису поуздана сазнања о почецима живота на подручју Дубровника. Скромни археолошки налази о византијском Дубровнику нису на прави начин саопштени јавности. О византијским изворима архитектуре говоре споменици на острвима дубровачког архипелага. Стара дубровачка катедрала носила је у свом склопу одјек византијске архитектуре слично неколиким делима у јужној Италији и каторској катедрали Св. Трифуна. Град дрвених кућа познат је по писаним изворима. Трајна дела архитектуре носе обележја романике, затим романо-готике, позне готике, више по формама него по структури. Следе обилежја ренесансе и постренесансе, барока рококоа. Узори потичу са друге стране Јадрана, а особености се могу видети у

оној мери у којој трајање градитељског и уметничког рада може да представи особена програмска усмерења градског становништва.

Иако немирне историје, Република је у својим градитељским остварењима досегла, у целини, дела високе вредности. Смемо их протумачити као исход воље, снаге и вештине да се очува слобода живљења и остварења и у временима у којима је та слобода била формално загубљена. Упрошћено речено, сложене и динамичне, добро познате околности нису омеле опстојање Републике и стварања у Републици, у непрекидним процепима супротстављених политичких токова у окружењу.

Књигом Душка Живановића слика Дубровника измењена је у најбољем смислу. Поуздано говори о укупној високој вредности градитељског стварања у вишевековном животу Републике. И поред свих потреса које је доживео, куге, земљотреса, ратних збивања, Дубровник је успео да очува особен пут у одржавању градске целине. Несумњиво је да је основ тога био оригиналан положај Републике, постављене на јадранској обали, усмерене на широке комуникације са културним световима које су долазиле морем и водећим политичким и привредним средиштима на простору низа области и земаља Балканског полуострва. Својеврсна реконструкција архитектуре намењене животу Дубровчана, представљена у књизи Душка Живановића, велики је прилог познавању Дубровника као самосталне градске политичке заједнице.

Када је реч о дубровачкој архитектури, неизоставно је истаћи особености целине, њене укупне слике. Збир познатих чињеница уверљиво говори да се град нашао у улози неизбежног и драгоценог средишта на путевима између различитих културних области. Укључен, у раздобљу о коме пише Душко Живановић, у стваралаштво које називамо западноевропским, држао је своје занатске и уметничке капије

отвореним и усмереним према ономе што се назива балканским залеђем. Руке његових мајстора градитеља, попут которских и барских мајстора, затицале су се дубоко у унутрашњости српских земаља.

Сазнање о важности Дубровника као градитељског и уметничког средишта било је основ за интересовање наше историје уметности за дубровачке споменике. Једнака пажња је била усмерена на све видове уметности, сликарство, скулптуру, архитектуру, архитектонски украс. Тако су настала и крупна дела и многе посебне студије. Слободан сам подсетити да се писало такође о дубровачким дворцима. И. Здравковић, године 1951. објављује књигу о дубровачким дворцима. У књизи захваљује на помоћи коју су му пружили у изради цртежа архитекти Душан Живановић и Драган Вуковић. Посебно дело о дубровачким дворци-

ма настало је из пера Николе Добровића. Скромнијег обима, уз добре фотографије двораца и пејзажа, Добровићева књига је усмерила пажњу државним установама на бригу о културним добрима. Са задовољством помињем и најновије дело Весне Вучинић, посвећено урбаном схватању градског простра, које се чита из распореда улица и зграда.

Дела дубровачких градитеља на тлу града брижљиво су негована. Новине су често, на подручју града, биле само уграђиване у постојеће целине, што је једна од особености урбане слике Дубровника. Питам се, на крају, не треба ли жалити што је прекинуто трајање Републике. (Савремени путеви су брзи и ефикасни. Називамо их електронским. Међутим, такође давнашња средишта широко отворених комуникација нису изгубила ни смисао ни значај.)

Проф. др Војислав Корач